

Írta: Márton Edit

Változó viszonyok, változó család

1994 októberében – mint területi gyermekvédelmi felelős, azaz családpedagógus – kaptam a jelzést az egyik, körzetembe tartozó óvodából, hogy a Vali nevű kiscsoportos óvodás kislányt egyre súlyosbodó problémák veszélyeztetik.

Az óvodai gyermekvédelmi felelős kolléganő kérésére már másnap elmentem az óvodába, hogy ott a gyermeket is látva hallgassam meg Vali és családja helyzetét.

***

Mikor beléptem az óvodai terembe éppen aludtak a gyerekek, csak egy aranylós szőke, félhosszú, hullámos hajú, hatalmas kék szemű kislány szegezte rám tekintetét kiságyán ülve, és nem zavartatva magát harsányan megkérdezte: „Te ki vagy?” A váratlanul ért kérdésre suttogva így válaszoltam: „Az Erzsi néni kolléganője.” Közben a kolléganő is észrevett, a terem másik végéből sietett üdvözlésemre. A kislány láthatóan elégedetlen volt a válaszzal, tovább beszélgetett volna, de az óvó néni erélyesen rászólt, hogy most már aludjon végre. Így ismertem meg Valit. Az óvónő kolléganő elmesélte, hogy Vali négy éves, de korához képest fizikailag, de elsősorban szellemileg visszamaradott, retardált. Az utóbbi időben rendkívül nyugtalan, zaklatott, nem pihen, alszik rendesen, ugyanakkor vannak időszakok, amikor olyan kialvatlan, hogy a délutáni alvásidőt túlalussza, ruházata gyakran elhanyagolt, piszkos. Vali családjáról pedig megtudtam, hogy nagyon szegényesen, igen rossz körülmények között élnek egy kis kunyhószerű ház parányi helyiségében, ahol még rendes ajtó sincs, csak valamiféle ajtóhoz hasonló tákolmány.

Mind a két szülő második, jelenlegi házasságából született Vali. Az anya egy Nyíregyháza melletti kis faluból való, félcigány származású, első házasságából nem születeti gyermeke.

Az apa budapesti, mátyásföldi; első házasságából született egy lánya, Erika, aki már tizenhat éves és édesanyjával él Ecseren. Az apa nagylányával ritkán találkozik, tartásdíjat nem fizet, mert a feleség a vagyoni rendezés során lemondott róla.

Kiderült, hogy Vali anyukája érszűkület miatt mozgáskorlátozott, leszázalékolt rokkant nyugdíjas, az apa pedig ápolási járadékot kap. Esetenként rendkívüli segéllyel egészül ki alacsony jövedelmük. Az apa időnként alkalmi munkát is vállal, építkezéseken besegít.

Az óvónő elmondta továbbá, hogy a szülők rengeteget dohányoznak, előfordul, hogy isznak is. Volt már eset, mikor Valin ütések nyomait fedezték fel. Az apa, és egyszer-egyszer a velük egy házban lakó nagymama szokta hozni-vinni a gyermeket az óvodába, illetve az óvodából. Az apa az óvodával szemben elég mogorván viselkedik, nem lehet vele szót érteni, illetve nem fogadja el a kislánnyal kapcsolatos problémákat.

A családról tehát már rögtön az elején elég sokat megtudtam. Az óvónő hetesóvodai elhelyezést javasolt átmeneti megoldásnak. Erzsikével megbeszéltem, hogy folyamatosan tartom vele a szakmai kapcsolatot.

Ezek után másnap egymagam meglátogattam a családot, pontosabban a szülőket. A valóban kunyhószerű házban több, szegény, lumpen életmódot folytató lakó él. Az egyik lakó közvetítésével értesítettem a szülőket, hogy keresném őket. Egy ápolatlan, elhanyagolt külsejű negyven év körüli férfi közeledett felém. Egyszerű természetességgel bemutatkoztam, s röviden elmondtam jövetelem szándékát. Láttam rajta, hogy már lemondó, a segíteni akaróban nem bízik. Betessékelt egy kb. 20 m²-nyi helyiségbe, ahol borzasztó

állapotok között egy, a szoba felét elfoglaló nagy ágyon összekuporodva, bűzölgő cigarettával a kezében feküdt Vali édesanyja. Nem volt elutasító, inkább fásult, közömbös. Kosz, piszok, rossz levegő, hideg.

Valiról kezdtem beszélni, hogy milyen szép kislány, melyik szülőre miben hasonlít stb. Kicsit próbáltam oldani a merev, tartózkodó légkört. Ezután az apa megkérdezte tőlem, véletlenül nem a Baross Gábor utcai Általános Iskolában tanultam-e? Kiderült, hogy az apával egy iskolában, egy évfolyamon jártam iskolába. Ő megismert. Felidézve a régi iskolai emlékeket, kötetlen társalgás indult közöttünk. Az asszony is bekapcsolódott a beszélgetésbe. Ez a régi, halvány ismeretség jó „kiindulási alapnak” bizonyult. Közlékenyek lettek, elmesélték több éve húzódó lakásgondjukat, próbálkozásait.

Valiról nagy szeretettel beszéltek, gyermekükhöz való őszinte ragaszkodásuk egyértelműen megnyilvánult.

Az első találkozásunk végén a lakásmegoldás lehetőségének tervét igyekeztem megerősíteni bennük, hogy az eddigi sikertelenségek még nem szabad, hogy feladásra kényszerítsék őket. Megígértem, hogy segítek.

Az óvónőtől kapott információk, valamint az első családlátogatás során összegyűjtött tapasztalatokból megpróbáltam egy kezdeti helyzetképet felvázolni a családról. Majd megterveztem a további lépéseket.

Abból indultam ki, hogy ha a kislányt elszakítják amúgy is beteg édesanyjától, családjától, nagyobb kárt okozunk a gyermek személyiségében is, és a szülők lelkében is. Ezek a szerencsétlen emberek egy környezeti szociális ártalom áldozatai, és egyedül, „külső” segítség nélkül nem képesek javítani állapotukon, nem bírnak kiszakadni az úgynevezett ördögi körből. Ha viszont vállaljuk, hogy a gyermek a családban maradjon, akkor felelősséggel vállalnunk kell támogatásukat, családgondozásukat.

A harmadik családlátogatásom után, mikor már a családtagok viszonyairól és előtörténetéről többet tudtam, elkészítettem a genogramot és a szociogramot, valamint a családgondozói tervet.

***

Első hipotézis: (1994. november)

A problémák kiváltó okát elsősorban a már öröklött, rossz szociális-anyagi körülményekben, az otthonról hozott helytelen életmintákban láttam. A szülők kilátástalannak élték meg helyzetüket. Konfliktushárítási eszközökhöz nyúltak (ivászat, dohányzás, szabályozatlanság: ügyis mindegy alapon). Amikor a nagymama kezdeményezésére megpróbálkoztak egy területen, a lakáskérdésben lépni, akadályba ütköztek. Ismételten kezdődött, illetve folytatódott a negatív folyamat. Az egymás közötti érzelmi viszonyokat stabilnak találtam. Van érzelmi összetartás a családban. Az alrendszerek működését még nem láttam tisztán, illetve a szülői alrendszeren belül az anyai szerep, a házastársi alrendszeren belül pedig a feleség-szerep sérült az édesanya tényleges betegsége, valamint túlzott betegségtudata miatt.

Megoldási terv (1994. november):

1. A család anyagi- és lakáshelyzetének javítása:
  - rendszeres nevelési segély
  - évi kétszer átmeneti segély,
  - kerületi szükséglakás-pályázat
  - a ruházkodás gondjainak enyhítésére: kerületi Vöröskereszt segítségével

- a gyermek ingyenes étkeztetése az óvodában.

2. A család belső életének alaposabb megismerésével párhuzamosan a családi életvezetés és nevelés hibáinak korrigálása.

3. Az anya betegségtudatának „kezelése”: a büntudat, csökkentértékűség enyhítése, anyai és házastársi szerep erősítése; rendszeres orvosi ellenőrzés és ápolás megvalósítása; egyeztetés a körzeti orvossal.

4. Az apa önbizalmának erősítése, problémamegoldó-képességének fejlesztése: gondolati aktivizálás, cselekvésre motiválás.

5. A kislány személyiségének vizsgálata, fejlesztése a kerületi Nevelési Tanácsadóban; a családgondozáson belül:

- a szülők meggyőzése ennek fontosságáról
- a kislánnyal történő esetenkénti személyiség- és viselkedésfejlesztő foglalkozások (családpedagógus).
- szakmai konzultáció a pszichológus munkatárssal.

Megállapodások (1994. november, írásban):

1. Az anyagi és lakáshelyzet javulásában segítünk (családpedagógus, óvoda, Szociális- és Gyámügyi Iroda), de a szülők is rendezzék otthoni körülményeiket:

- rendszeres takarítás, mosás, vasalás stb.
- a gyerek rendszeres gondozása, pihenésének biztosítása
- káros szenvedélyekről történő fokozatos leszokás.

2. Rendszeresen, heti egy alkalommal (csütörtök délután) Valit vigyék el a XVI. kerületi Nevelési Tanácsadóba..

3. Az anya rendszeres (heti) orvosi ellenőrzésének biztosítása.

4. A segítőmunka közvetítése és koordinálása végett heti egy alkalommal (szerda délután) családlátogatás.

Eredmények (1995. január):

A szülők nehezen értették meg, hogy rossz lakáskörülmények között is lehet tisztaságot, rendet kialakítani. Beszélgetéseink, és Valival való esetenkénti foglalkozásaim során fokozatosan közelebb kerültem a családhoz. Érezték, hogy komolyan és kitartóan mellettük állok.

Gyakran vidámságot, humort vittem a családi hangulatba. A kislány gondozására – különösen az apa – jobban odafigyeltek. Viszont a lakásban még mindig nem valósult meg az igazi nagytakarításba rendteremtés napi ritmusa. Az ivást mérsékeltek, de a dohányzás mennyisége változatlan maradt. A kislányt nagy nehezen végül is a nagymama vitte el a Nevelési Tanácsadóba. A pszichológusi vélemény szerint eredményesen korrigálható Vali lemaradása.

Az eredmények számbavételénél arra a következtetésre jutottam, hogy a rögzült, rossz szokások „bűvköréből” valami külső kényszerítő eszközzel lehetne őket kibillenteni. A XVI. kerületi Szociális- és Gyámügyi Irodán megbeszéltem tervemet az illetékes területi munkatárssal, majd a következő ultimátummal álltam a szülők elé: ha lakásukban rendszeres tisztaságot, rendet teremtenek, akkor megkapják a rendszeres nevelési segílyt. Ezen kívül a kerületi szükségjelölés pályázatukat is támogatjuk. Türelmi idő egy hónap (február). A rendszeres nevelési és átmeneti segítőkéről el kell számolniuk. Ez az ultimátum eredménnyel járt. Az apa barátjával kitakarított, még egy-két új, egyszerű lakásfelszerelési eszközzel is bővítették a meglévő, igen hiányos készletet.

Az egy hónap elteltével jeleztem a XVI. kerületi gyámhatósági ügyintéző kolléganőnek a változást, s ő maga – mint hatóság – meggyőződött róla. A segélyeket megkapták. Március elején beadtuk igényünket a szükséglakás-pályázatra. A hivatalos ügyintézésben segítettem és ajánlást írtam, amit az óvoda is megerősített.

Miközben az anyagi- és lakáshelyzet javítására megtettük az erőfeszítéseket, az anyával folytatott beszélgetés során egy megrázó mondatra lettem figyelmes: „A mama nem szeret engem!”

Ettől kezdve újabb megközelítésből vizsgáltam a családi viszonyokat.

Módosult hipotézis: további vizsgálódásom során bebizonyosodott, hogy az apai nagymama nem elhanyagolható szerepet játszik a család életében. A már korábban megfogalmazott hipotézisem is igaz, de ki kellett egészítenem a nagymama okozta feszültségnövelő hatás mérlegelésével.

A nagymama nem fogadja el a fia új feleségét. A nagymama szavait idézve: „Sándor első felesége életrevaló, ügyes asszony volt; a fiam mellé egy ilyen típusú nő való.”

– Miért váltak el? – kérdeztem.

– Mert Gizi már nem bírta elviselni Sándor élettertelenségét. Teréz pedig mindent ráhagy Sándorra.

Sándor válasza a válás okára csak ennyi volt: (1994. november) „Elhidegültünk egymástól.”

A volt feleség a nagymama karakteréhez hasonlító asszony volt. Erősen uralkodó, irányító szerepet töltött be Sándor életében. Az „elnyomott”, lenézett Sándor szinte belemenekült második házasságába. A szerény, jólelkű Teréz elfogadja, szereti őt.

A nagymama elégedetlen, a fiáért és a kislányért is aggódik. „Egy beteges asszonyt elvenni!”

Az apa szenved. Ragaszkodik az anyjához is, és családjához is. Felnőtt férfi- és férji szerepe anyja által labilissá vált, hiszen a nagymama a mai napig nem bízik fia önállóságában. Sándor korábban neveltetése és helyzete miatt most sem képes a változtatásra, egy normális, korának megfelelő anya-fia kapcsolat kialakítására.

Az anya szerette volna magát elfogadtatni anyósával, s mivel ez a vágya kudarcot vallót, egy visszafogott ellenszenv fejlődött ki vele szemben.

A szülők nagymamával kapcsolatos gondjaikat elfojtották^ nehogy a kettőjük közötti jó kapcsolat megromoljon.

Vali nagymamához való viszonyára a családrajzból következtettem.

Vali nagyon erősen kötődik szüleihez. A két egyenrangú (azonos természetű) szülő között áll. Az alrendszeren belül kirekesztődés nincs. Egyik fél sem szövetezik a másik ellen. A nagymama szövetezett volna fiával Teréz”ellen”, de Sándor nem volt hajlandó erre.

Kiegészített megoldási terv (1995. március)

- a szülők meglévő szeretet-kapcsolatának, szövetségének erősítése
- az apa családfői szerepének tudatosítása, önbizalmának, hitének erősítése (az anya betegsége miatt több feladat hárul rá)
- az anya betegségének javulása érdekében: az orvos utasításainak betartására ösztönzés, dohányzásáról való leszoktatás segítségével
- az anya- és feleségszerep erősítése
- az apa és a nagymama közötti kapcsolat normalizálása
- a nagymama fokozatos „leválasztása” fiáról
- a nagymama szerepének korrigálása

- a gyerek egészséges fejlődése érdekében nevelési tanácsadás: Valival való foglalkozás, törődés módjai
- rendszeres meleg, főtt étel fogyasztására: XVI. kerületi Szociális Gondozó igénybevétele.

Megállapodások (1995. március):

Az, apával:

- törekszik a nagymamával egy egészséges távolságtartásra: hetenként egyszer találkozás, beszélgetés, segítségadás
- segíti feleségét a dohányzásról való leszokásban; ha igazán segíteni akar, ő is próbáljon meg leszokni, ha ketten összefognak, könnyebben megy
- továbbra is tisztaságot, rendet tart fenn a lakásban, ebben időnként segítséget kér barátjától, akinek ezt a segítséget autószerelési munkával viszonzza
- a rendszeres táplálkozásról gondoskodik a feleséggel együtt: a XVI. kerületi Szociális Gondozóból olcsó étkezési lehetőséget teremt
- kéthetente (csütörtök) elviszi Valit a XVI. kerületi Nevelési Tanácsadóba.

Az anyával:

- megpróbál leszokni a dohányzásról, a napi 10 cigarettát először 5-re csökkenti
  - a gyógyszereket az orvos előírása szerint szedi, és ha szükséges, kórházi kivizsgálásra megy
  - megpróbál a könnyebb házimunkákban besegíteni (pl. főzés, mosogatás, varrás, portörletés stb.)
  - Vali gondozására nagyobb figyelmet fordít és segít férjének a gyermekgondozásban.
- A nagymamával:
- nem foglalkozik annyit fia és családja „belső” életével, megbízik fia felnőttiségében.

Eredmények (1995. április):

A szükséglakás-pályázatnak köszönhetően a család már az új lakásban él (2 szoba – 40 m² összkomfortos lakás). Sándor barátai segítettek a költözködésben. Az egyik irodaház leselejtezett bútorából sikerült egy szekrényt és négy széket szerezni, amiket Sándor szinte újjá varázsolt. Valinak olcsón vettek egy kiságyat. Végül is most már rendezetten, viszonylag lakható körülmények között élnek. Az új lakás, a megváltozott környezet érzékelhetően kimozdította a helyzetüket korábban reménytelennek látó szülőket a holtpontról. Legutóbb, mikor náluk voltam a lakás további rendezésének, szépítésének tervéről beszéltek. Szinte kicserélődtek ezek az emberek! Kellemes érzés volt számomra, hogy velük együtt örülhettem. Vali új óvodába került, és úgy tűnik nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb lett. A külön szoba a zavartalan alváslehetőséget is biztosítja. Az édesanya betegségéről az orvosi vélemény nem a legjobb, de megfelelő életmód és gyógykezelés mellett állapota javítható.

A nagymama tudomásul vette a változást, de a feleséget illetően változatlan a véleménye. A szétköltözés kimondottan elősegítette a család életének jó irányú változását. A nagymama dolgozni szeretne a közeli kisvendéglőben, konyhai kiegészítő munkát vállalna. A napokban várja az eredményt, hogy alkalmazzák-e vagy sem. Minden esetre így meglenne a hétköznapi elfoglaltsága.

Sándor hétvégén látogatja meg édesanyját, ilyenkor Valit is magával viszi.

Fél év elteltével idáig jutottunk.